

de Parc en 1829, le manuscrit s'est retrouvé en mains privées. «Il resta en mains privées jusqu'en 1986, année où il apparut à Bruxelles dans une vente publique d'objets et de meubles. Un particulier l'acquît et le céda près d'un an après à la Katholieke Universiteit Leuven à Louvain» (p. 102). Il reçut le numéro 1 dans la collection des manuscrits de l'université.

Aux pages 157-166 l'auteur donne la signature de tous les manuscrits connus de l'ancienne bibliothèque de l'abbaye de Parc: lieu, institut, numéro. Il ne donne pas l'auteur et le titre de l'oeuvre. Aux pages 169-177 se trouve l'*Index des noms de personnes* et aux pages 179-183 l'*Index des manuscrits*.

Ce livre est ainsi une bonne introduction à l'étude des manuscrits de l'abbaye de Parc et en même temps il invite de nouveaux chercheurs à continuer l'étude de la bibliothèque et du scriptorium médiéval.

Abdijstraat 1
B-3271 Averbode

Herman JANSSENS, O. Praem.

P.C.M. HOPPENBROUWERS, *Een middeleeuwse samenleving. Het Land van Heusden, ca. 1360 - ca. 1515*, dissertatie, Wageningen, 1992, XXII-997 blz. Deel I: tekst. Deel II: bijlagen, noten, bronnen en literatuur. Met ca. 100 tabellen, grafieken, figuren, kaarten enz. Prijs: NLG. 80, ISBN 90-367-0343-3.

Het Land van Heusden is een gebied van 16 dorpen rond de stad Heusden aan de huidige Bergsche Maas tegen de noordgrens van de provincie Noord-Brabant (NL). Het is een oude regio, waar zich grote politieke en landschappelijke verschuivingen hebben voorgedaan, door respectievelijk elkaar rakende invloedssferen van Kleef, Gelre, Brabant en Holland en het in de loop der eeuwen veranderde rivierenpatroon (landkaartje blz. 32).

In de gestelde periode — in 1357 kwam het Land van Heusden aan het graafschap Holland; de *terminus ad quem* is bepaald door het beschikbare bronnenmateriaal — wordt de gehele samenleving doorgelicht: de politiek-historische ontwikkeling, de bevolking in een zeer uitvoerig en minutieus onderzoek naar verwantschap (blz. 91 evv.), het grootgrondbezit met de rol hierin van de kloosters o.a. van de Orde van Prémontré, en de institutionele kaders van ban(dorp), parochie, waterschap en heerlijkheid.

De diepliggende bedoeling van de auteur, die directeur is van het Nederlands Agronomisch-Historisch Instituut in Groningen en docent aan de Rijksuniversiteit aldaar, is, na te gaan in hoever het neo-marxistische geschiedenismodel van de «surplus extractie-verhouding», waarbij de standen van boeren en heren controversieel tegenover elkaar staan en waarin de productieoverschotten het maatschappelijk leven bepalen, hier in het Land van Heusden in die periode van toepassing is. Het antwoord op deze vraagstelling is, simpel geformuleerd, negatief: de

stand van de «boeren/buren» zowel als die van de «heren» is vooreerst niet homogeen, maar complex en diffuus; vervolgens hebben de «heren» hun stand niet steeds kunnen handhaven, sterker nog: juist de kleine boerenbedrijven waren bestand tegen misoogst en oorlogsgeweld en zodoende kwam het niet tot klassenstrijd of boerenopstand.

Een technisch-kritische bespreking met betrekking tot de toetsing van deze lokale middeleeuwse samenleving aan een neo-marxistisch begrip ligt buiten de competentie van ondergetekende en valt tevens buiten de opzet van dit ordestijdschrift. Wél zij hier gewezen op de belangrijke rol van de middeleeuwse kloosters, in dit gebied gevestigd en gegoed, nl. de *Abdij van Berne* als grootste grondbezitter (blz. 338-440), de *Abdij van Middelburg* met zo'n 200 morgen in de ban van Wijk (zie landkaart van 1613 op blz. 337), om nog te zwijgen van Sint-Truiden en de twee Heusdense cisterciënzer kloosters Mariënkroon en Mariëndonk.

Voorals inbreng van Berne met haar oud-archiefbestand en bronnenpublicaties is overal in tekst, noten en figuren aanwezig, zodat bij haar verdere geschiedschrijving en bij nadere studie van de abdij-archivalia dit volumineus en rijk gedocumenteerd proefschrift, waarop Hoppenbrouwers *cum laude* te Wageningen promoveerde, een niet te omzeilen studie is geworden.

Een enkel woord over *Deel 2* dat voornamelijk bijlagen, noten (ca. 2500), bronnen, primaire en secundaire literatuur bevat. Indices ontbreken, maar dit wordt ondervangen door de met behulp van *data bases* opgeslagen informatie, verwerkt in de enorm rijke Bijlagen. Zij omvatten: A. genealogische familie-reconstructies (blz. 687-791), B. originele en sterk visualiserende «stroomdiagrammen» van reeksen van overdracht betreffende landerijen en grondrechten (blz. 793-817), C. figuren met percentage-sectoren en staafdiagrammen omtrent bezitsverdeling (blz. 819-830) en D. lijsten van groot en middelgroot grondbezit in de onderhavige bannen in de 15de, 16de en aanvang 17de eeuw. Tenslotte zij gewezen op de *Slotbeschouwing* van 20 bladzijden en een Engels *Summary* van 37 bladzijden: beide kunnen geschikt ter oriëntatie-vooraf gelezen worden, waarna de fijnproever en ter zake kundige het boek zal doornemen en het zijne eruit zal vergaren.

Abdijstraat 49
NL-5473 AD Heeswijk-Dinther

H. VAN BAVEL, O. Praem.

Jan-Arnaud BIJSTERVELD, *Laverend tussen Kerk en wereld. De pastoors in Noord-Brabant 1400-1570*, Amsterdam, 1993, 507 pp., 119 tables, 14 pl. ISBN 90-5383-199-1.

Le 11 février 1993, Jan-Arnaud Bijsterveld fut promu docteur ès Lettres à la *Vrije Universiteit* d'Amsterdam. Sous la conduite de son promoteur Mme Prof.Dr. H.De Ridder-Symoens, connue pour ses recherches sur la population universitaire brabançonne surtout du seizième siècle, le *promovendus* a entrepris une enquête prosopographique d'un groupe